

Г. В. Алексєєва

GANNA V. ALEKSEEVA

МАСКУЛІННІСТЬ/ФЕМІННІСТЬ ЯК ЧИННИК ОСОБИСТІСНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Abstract. The article examines the inter-relations between individual's gender and the key components of the self-identification process. It presents some experimental data demonstrating the interdependence between individual's masculinity/femininity and some key criteria of self-identity and thus determines the key features of the male and female samples. The data obtained give grounds to state certain tendencies in the formation of men's/women's self-identity related to the individual's masculinity/femininity.

Постановка проблеми. За останні 20–30 років дослідження з гендерної проблематики починають привертати все більшу увагу вчених різних галузей науки – економіки, політики, права, педагогіки та психології. Водночас, психологія статі як окрема галузь психологічної науки є відносно новим напрямом досліджень, провідним завданням якого є вивчення психологічної статі як окремого особистісного утворення, а також особливостей її впливу на інші особистісні прояви, та вікової динаміки становлення статевої ідентичності особистості.

Стан розробки проблеми. Досить поширеним напрямом дослідження цієї проблеми є вивчення зовнішніх,

соціальних аспектів статевого самоусвідомлення, а саме ступеня відповідності маскулінно/фемінних рис індивіда еталонам мужності/жіночості, що існують у суспільстві.

Так, цілу низку наукових праць присвячено вивченню особливостей гендерної соціалізації (В. В. Абраменкова, Ю. Є. Альошина, А. С. Волович, І. С. Кльоцина, Т. В. Котлова, М. А. Машовець, Т. А. Рєпіна), а також етнічним та кроскультурним аспектам статевої поведінки (А. К. Байбурін, О. В. Мітіна, В. Ф. Петренко).

Іншим дослідницьким напрямом є вивчення міжстатевих відмінностей у межах диференційної психології (Т. В. Виноградова, Є. Г. Горощко,

В. В. Знаков, С. І. Кудінов, А. В. Лібін, Р. М. Масагутов, В. В. Семенов, Ю. А. Ткуменава, Б. І. Хасан, С. Ф. Шабанов).

Вікові особливості становлення статевої самосвідомості представлені в працях М. Й. Боришевського, В. О. Васютинського, Т. В. Говорун, А. І. Захарової, С. М. Зелінського, Д. Н. Ісаєва, В. Є. Кагана, Я. Л. Коломинського, В. С. Мухіної, Ю. М. Орлова, А. А. Палій, І. В. Романова, О. В. Сечейко, А. А. Чекальної.

При цьому велику кількість наукових праць присвячено вивченню взаємозв'язку маскулітності/фемінності та окремих особистісних характеристик, тоді як дослідження психологічної статі як базового особистісного утворення залишаються досить численними.

Так, концептуалізація поняття «психологічна стать» простежується в наукових працях Г. В. Алексєєвої, М. В. Бороденко, М. В. Коляснікової, О. Г. Логухової, В. А. Петровського.

Однак, незважаючи на наявність досліджень певних аспектів даної проблематики, феномен психологічної статі, залишається недостатньо розробленим, зокрема майже невизначеним є питання про взаємозв'язок та взаємовплив психологічної статі особистості та особливостей і закономірностей становлення особистісної ідентичності. Головною **метою** даного дослідження, з огляду на актуальність та важливість визначеної проблематики, є вивчення взаємозв'язку психологічної статі та базових компонентів становлення особистісної ідентичності у юнацькому віці.

Гіпотезою даного дослідження є припущення про те, що психологічна стать є значущим чинником станов-

лення особистісної ідентичності у юнацькому віці.

Теоретична концепція

Психологічна стать людини являє собою певне співвідношення маскулітності та фемінності, яке охоплює в собі анатомію, сексуальну фізіологію, психічні особливості та ставлення до власної та протилежної статі, а також має певну вікову динаміку, та, можливо, гендерні особливості структурної організації.

Таким чином, **психологічна стать** – це усвідомлені та особистісно прийняті прояви маскулітності/фемінності, деякі риси яких можуть бути як гормонально обумовленими, так і відповідними існуючим у суспільстві стереотипам мужності/жіночості, тобто бути також елементами гормональної (гормональні аспекти статевої ідентичності є, головним чином, предметом уваги медичної психології) та соціальної статі індивіда [2].

Соціальна стать формується під впливом гендерних стереотипів, які існують у кожному суспільстві, та виникають шляхом соціального моделювання статі через політику репрезентації в усіх ідейно значущих та ціннісно-контролюючих сферах: релігії, мові, освіті та вихованні, мистецтві, медіа, моді і т. д.

Гендерні стереотипи є культурно та історично відносними; їх значення та інтерпретація залежать від багатьох соціальних факторів, таких як клас, вік, раса, етнос та інше.

Тобто, існує велика кількість соціально-історичних, культурних і індивідуально-психологічних варіантів та варіацій чоловічого та жіночого характеру і стилю життя, які визначають

траєкторії життєвого шляху та конструюють, тим самим, певні гендерні ідентичності.

Гендерна ідентичність формується шляхом гендерної соціалізації, яка передбачає засвоєння певної системи статевих ролей з метою досягнення відповідності визначеним і притаманним даному суспільству правилам та уявленням щодо поведінки представників чоловічої та жіночої статі [5].

Психологічна стать є компонентом особистісної ідентичності, тоді як соціальна стать – складовою частиною соціальної ідентичності індивіда.

Взаємовідношення соціальної та психологічної статі, а саме домінування однієї з них, залежить від сили та вираженості індивідуалізованих особистісних характеристик, які є виявленнями особистісної сутності індивіда, що також визначає характер співвідношення соціальної та особистісної ідентичності.

Інший досліджуваний феномен – **ідентичність** – є інтегративним поняттям, яке охоплює всі складові особистісних утворень, та детерміноване великою кількістю біологічних, психологічних, соціальних та культурних факторів.

Сучасна концепція ідентичності базується на вченні Е. Еріксона, який є одним з широковідомих перших дослідників ідентичності. Еріксон виділяє три провідні напрями аналізу поняття «ідентичність»: почуття ідентичності, процес становлення ідентичності та ідентичність як конфігурація, результат цього процесу, яка є однією з провідних внутріпсихічних структур.

Почуття ідентичності він, під впливом наукових праць В. Джеймса, визначає як «суб'єктивне відчуття то-

жності та цілісності свого Я», а найбільш раннім та недиференційованим його проявом вважає «почуття взаємодовіри та взаємного пізнання, які виникають під час найперших стосунків матері та дитини» [26, с. 114]. Це первинне почуття ідентичності великою мірою залежить від «глибини зв'язку матері та дитини», а саме від емпатичності та близькості їх контактів.

Це почуття ідентичності підсвідомо присутнє протягом усього життя та досягає кульмінаційного моменту своєї усвідомлюваності в підлітковому віці, коли виникає психічна цілісність, яку Еріксон визначає як почуття внутрішньої ідентичності, що виявляється як усвідомлюваний зв'язок між відчуттям себе у минулому, теперішньому та майбутньому, а також між власними уявленнями про себе та думкою про себе інших людей.

Становлення ідентичності відбувається, головним чином, підсвідомо на всіх рівнях психічної діяльності людини. Внутрішній механізм становлення ідентичності являє собою «процес одночасного відображення та спостереження, завдяки чому індивід оцінює себе з точки зору того, як інші, на його думку, оцінюють його у порівнянні з собою та в межах значущої для них типології; у той же самий час, він оцінює їхні судження про нього з точки зору того, як сам сприймає себе у порівнянні з ними та з типами, значущими для нього» [26, с. 32].

Становлення ідентичності є процесом «постійної диференціації», який триває все життя індивіда, тобто, як вважає Еріксон, «він починається десь під час першої «справжньої» зустрічі матері та дитини, та не закінчується доти, доки в людині не вгасає здатність до пізнання іншого» [26, с. 32].

У підлітковому віці, на думку Еріксона, становлення ідентичності веде до виникнення «чітко засвоєного та особистісно прийнятого образу себе з усією повнотою ставлень особистості до навколишнього світу; відчуття адекватності та стабільного володіння особистістю власним «я» незалежно від змін «я» та ситуації; здатності особистості до повноцінного розв'язання завдань, що виникають у неї на кожному етапі її розвитку» [26, с. 12].

Кризовий період між дитинством та дорослістю, під час якого відбувається становлення ідентичності, Е. Еріксон визначає як «психосоціальний мораторій», протягом якого молоді люди мають можливість шляхом вільного рольового експериментування знайти свою нішу в суспільстві, нішу, яка чітко визначена та точно їм відповідає» [26, с. 166].

Таким чином, мораторій це наче відстрочка, яка надається суспільством тому, хто ще готовий цілком та повністю розв'язати для себе питання пошуку свого місця у соціумі, свого професійного та екзистенційного самовизначення. Тривалість мораторію для кожного індивіда визначається впливом суспільства та субкультури, у яких він перебуває, а також значною мірою залежить від його індивідуальних особливостей.

Становлення ідентичності відбувається під значним впливом суспільної групової ідентичності, через субкультуру існування індивіда, проте наявність «яскравої» особистісної ідентичності дає людині вищий ступінь свободи від «ідентичності більшості».

Отже, «криза ідентичності» являє собою нормативну кризу особистісного розвитку, позитивне розв'язання якої веде до формування зрілої іден-

тичності, тоді як негативним результатом «кризи ідентичності» є виникнення сплутаної ідентичності або прийняття особистістю негативної ідентичності.

Головними критеріями сплутаності ідентичності є нездатність особистості до істинної інтимності в міжособистісних стосунках, внаслідок чого злиття з іншим стає для неї втратою ідентичності; неможливість відкидання того, що здається загрозливим для власної сутності; порушення сприйняття часової перспективи, а також дифузія працелюбності, яка виявляється через нездатність сконцентруватися на запропонованій роботі або через саморуїнівну захопленість якою-небудь однобічною діяльністю.

Таким чином, несформованість особистісної ідентичності позбавляє людину можливості розвивати істинну і зрілу психологічну інтимність у спілкуванні з іншою людиною, складовою частиною якої є сексуальна інтимність, що веде або до безладних сексуальних стосунків, або до їх стереотипізації, невід'ємним наслідком чого стає відчуття ізоляції.

Прийняття негативної ідентичності, як правило, визначається відчуженістю від національних коренів та соціальних ролей, запропонованих як бажані для якої-небудь сім'ї та найближчого оточення, і полягає у виборі саме тих «ідентифікацій та ролей, які на критичних стадіях розвитку уявлялись найбільш небажаними або небезпечними, однак, в той же час, найбільш реальними» [26, с. 184].

Ідентичність складається з усіх значущих ідентифікацій, що виникають на кожному віковому етапі розвитку особистості, але змінює їх з метою створення єдиного та цілісного утво-

рення, тобто відмовляється від одних та взаємно асимілює інші, об'єднуючи їх у нову конфігурацію.

Ідентичність не є статичним утворенням – певні елементи ідентичності в процесі психотерапії або виховання можуть бути заміненими, але, водночас, провідний її напрям залишається незмінним.

Отже, ідентичність визначається та формується в контексті міжособистісних стосунків індивіда в процесі його психосексуального розвитку, а сутність та специфіка цих інтерналізованих об'єктивних відносин програмує функціонування ідентичності в його подальшому житті.

Таким чином, становлення ідентичності відбувається протягом усього життя людини, але в юнацькому віці його результатом є виникнення певної цілісності та самототожності, подальша трансформація якої відбувається фрагментарно, без будь-яких кардинальних змін.

Отже, метою даного дослідження є, передусім, вивчення взаємозв'язку між вираженістю маскулінно/фемінних складових психологічної статі та ступенем зрілості особистісної ідентичності.

Методика та процедура дослідження

Враховуючи наведені теоретичні положення, для розв'язання зумовлених метою дослідження завдань доцільним вважаємо застосування таких діагностичних методик: модифікований нами адаптований варіант методики С. Бем «Психологічна стаття» (адаптація О. Г. Лопухової) [16], «Самоактуалізаційний тест» Н. Ф. Каліної [18], а також тест «Смисложиттєві орієнтації» Д. А. Леонтьєва.

Діагностичними шкалами «Самоактуалізаційного тесту» Н. Ф. Каліної, що вказують на успішність самоідентифікаційного процесу, є шкали ауто-симпатії, автономності, креативності, спонтанності і відкритості у спілкуванні, що відображає ступінь особистісної автентичності.

Тест «Смисложиттєві орієнтації» Д. А. Леонтьєва діагностує екзистенційну насиченість життєвого процесу, а також ступінь активності життєвого вибору (шкала «локус контролю»), що також є критеріями зрілості особистісної ідентичності.

Застосування модифікованого варіанта методики С. Бем дозволяє визначити психологічну стаття індивіда, а саме визначити рівень вираженості її маскулінно/фемінних показників.

У процесі обробки даних було виділено декілька груп досліджуваних. Так, серед представників чоловічої статі було виділено 4 групи: група з високим рівнем маскуліності та середнім рівнем фемінності, група з низьким рівнем маскуліності та низьким – фемінності (за наявності маскуліної домінанти [24]), група з високим рівнем фемінності та високим рівнем маскуліності (за наявності маскуліної домінанти) і група з дуже низьким рівнем вираженості фемінних якостей та з середніми маскулініними показниками.

Серед жіночої частини вибірки також було виділено 4 групи досліджуваних: група з високим рівнем маскуліності та середнім рівнем фемінності, група з низьким рівнем маскуліності та середнім – фемінності, група з високим рівнем фемінності та середнім – маскуліності і група з низьким рівнем фемінності та з нижчим за середній рівнем маскуліності.

Результати дослідження

У жіночій частині вибірки порівняльний аналіз двох груп досліджуваних з високим та низьким рівнем вираженості маскулінних якостей дозволяє відмітити існування таких закономірностей. Так, досліджуваним з високими маскулінними показниками притаманна більша зосередженість на теперішньому моменті життя, тоді як молоді жінки з низьким ступенем розвитку маскулінних якостей більшу увагу приділяють аналізу минулого та плануванню майбутнього. Виділена закономірність може бути пояснена тим, що психологічними проявами маскулінності є здатність діяти та здійснювати, тоді як схильність до планування та рефлексії не відповідає змісту психологічної мужності, що й обумовлює більшу зосередженість високомаскулінних жінок на сьогоденних подіях та явищах життя.

Високомаскулінні досліджувані відрізняються також вищим рівнем креативності та більш вираженим прагненням до пізнання нового, що пояснюється тим, що психологічна мужність, проявами якої є цілеспрямованість, потяг до невідомого, рішучість та схильність до ризику, виступає каталізатором творчої активності особистості та істотним чином впливає на актуалізацію її творчих здібностей.

Досліджувані, що мають високі маскулінні показники, відрізняються також вищим рівнем особистісної автономності, контактності та гнучкості у спілкуванні. Виявлена закономірність обумовлена тим, що проявом психологічної мужності є впевненість, незалежність, рішучість та активність. Це знаходить своє відображення у прагненні до встановлення нових міжособистісних контактів та в

психологічній автономності, яка є ознакою особистісної зрілості.

Маскулінні жінки відрізняються більш зрілим та осмисленим сприйняттям власного життя, на що вказує наявність чітких життєвих цілей, значущих результатів, а також впевненість у власній спроможності здійснити свій життєвий задум та емоційно-ціннісне ставлення до життєвого процесу.

Досліджувані з високими маскулінними показниками мають вищий рівень аутосимпатії, порівняно з тими членами вибірки, маскулінність яких є низькою, що вказує на те, що відповідність певним «маскулінним стандартам» супроводжується у жінок вищим ступенем особистісного самоприйняття, самовпевненості та самоповаги.

Високомаскулінні досліджувані мають також більш високий рівень саморозуміння та особистісної спонтанності, що є виявленням уваги до своїх почуттів та глибинних прагнень, а також внутрішньої свободи, що обумовлено більш позитивним самосприйняттям досліджуваних з цієї групи, яке й визначає їх вищу здатність до саморозкриття та рефлексії, що є важливою ознакою зрілої ідентичності.

Таким чином, молоді жінки, що мають виражені маскулінні риси, відрізняються вищим рівнем автономності, аутосимпатії, саморозуміння, спонтанності, контактності та більш сформованими життєвими орієнтаціями, порівняно з тими досліджуваними, маскулінність яких є низькою.

Порівняльний аналіз двох груп досліджуваних – з високим рівнем розвитку маскулінності та з високими фемінними показниками – говорить про те, що рівень особистісної автономності є вищим у тих досліджувані

них, які мають виражені маскулінні риси, наявність яких і обумовлює здатність особистості до самостійності та незалежності.

Отже, маскулінність у жіночій частині вибірки є важливим чинником становлення особистісної ідентичності та обумовлює вираженість таких важливих ознак ідентичності, як автономність, саморозуміння, спонтанність, аутосимпатія, контактність та зрілість життєвих орієнтацій.

Порівняльний аналіз груп досліджуваних з високим та низьким рівнем вираженості фемінних якостей дозволяє зробити висновок про те, що високофемінні досліджувані відрізняються вищим ступенем креативності та прагнення до пізнання, а також більш позитивною спрямованістю світоглядних настанов. Виявлена закономірність може бути пояснена позитивним впливом таких проявів психологічної жіночності, як емоційність, інтуїтивність, ідеалістичність, що й обумовлює високу креативність та віру в людські можливості, притаманну досліджуваним з високими фемінними показниками.

Високофемінні досліджувані мають також вищий рівень аутосимпатії та саморозуміння, що може бути обумовлено високим ступенем самоприйняття ними власної жіночності та розвинутою здатністю до особистісної рефлексії, що й визначає особливості самоставлення у цій групі жінок. Досліджувані з високими фемінними показниками є також більш спонтанними та контактними, що пов'язано з вищим рівнем психологічної жіночності, яка позитивним чином впливає на ступінь їх внутрішньої свободи та здатність до гармонійних міжособистісних стосунків з іншими людьми.

Водночас, враховуючи те, що досліджувані з високими фемінними показниками мають також достатньо високий рівень вираженості маскулінних якостей, тобто є психологічно андрогінними, визначені відмінності можуть бути обумовлені також впливом маскулінних рис, які є досить важливими чинником становлення багатьох особистісних характеристик, котрі виступають провідними ознаками ідентичності.

У процесі порівняння груп досліджуваних з високими фемінними та маскулінними показниками, також слід відзначити, що високофемінні члени вибірки мають більш позитивні світоглядні настанови, котрі обумовлюють вищу мотивацію досягнень, в основі якої лежить впевненість у можливості кожної людини здійснити свій життєвий задум.

Таким чином, у жіночій частині вибірки наявність фемінних якостей позитивним чином впливає на рівень аутосимпатії, контактності, спонтанності та саморозуміння, а також на ступінь особистісної креативності, але цей вплив є не дуже чітким, що пояснюється поєднанням високих фемінних показників з вираженими маскулінними рисами, а це обмежує можливість вивчення фемінності як окремої складової психологічної статі.

Маскулінність у жіночій частині вибірки, як уже було зазначено, обумовлює вираженість багатьох важливих особистісних характеристик, таких як автономність, саморозуміння, спонтанність, аутосимпатія, контактність, а також зрілість життєвих орієнтацій, і тому є важливим чинником становлення ідентичності.

Значний вплив маскулінності та невизначеність ролі фемінних рис у

процесі становлення особистісної ідентичності в жіночій частині вибірки пов'язано з переважною цінністю для сучасних жінок соціальної успішності, яка поступово стає стрижнем їх особистісного самовизначення, що й обумовлює залежність багатьох особистісних характеристик, у тому числі особливостей самоствавлення, від наявності маскулінних рис.

Таким чином, найбільш продуктивною в контексті становлення особистісної ідентичності є психологічна андрогінність, тобто гармонійне поєднання маскулінних та фемінних рис, що досить позитивним чином впливає на вираженість головних ознак зрілої ідентичності.

У чоловічій частині вибірки в результаті порівняльного аналізу досліджуваних, що мають різний рівень маскулінних показників, було отримано такі дані. Досліджувані, які мають високий рівень вираженості маскулінних якостей, відрізняються більш розвинутими креативними здібностями та більш яскравим прагненням до пізнання порівняно з тими, маскулінність яких є низькою. Вищий рівень креативності, притаманний високомаскулінним досліджуваним, може бути пояснений тим, що здатність до творчості передбачає певну сміливість, готовність до ризику, рішучість, що є виявленням маскулінних рис, тоді як відсутність яскравих маскулінних якостей обумовлює тенденцію до стереотипності та консерватизму, що гальмує прояв творчих здібностей особистості.

Досліджувані, що мають високий рівень вираженості маскулінних якостей, є також більш контактними та гнучкими в спілкуванні, що може бути пояснено їх більшою активністю в установленні міжособистісних контактів

та більш впевненим самовідчуттям завдяки вищому ступеню відповідності «чоловічим стандартам» порівняно з менш маскулінними особами.

Високомаскулінні юнаки мають вищий рівень саморозуміння, що є виявленням внутрішньої свободи та здатності до саморозкриття, а також важливим показником зрілості особистісної ідентичності.

Юнаки, яким притаманний високий рівень вираженості маскулінних якостей, мають більш зрілі життєві орієнтації, а саме визначені життєві цілі, осмислений та результативний процес життя, та впевненість у можливості здійснити свій життєвий задум.

Отже, високий рівень маскулінності супроводжується вищим рівнем саморозуміння, креативності, прагнення до пізнання, контактності та гнучкості в спілкуванні, а також більш зрілими смисложиттєвими орієнтаціями, що є виявленням особистісної зрілості.

У процесі порівняння високомаскулінних досліджуваних з тими, що мають високі показники за шкалою фемінності, можна виділити такі закономірності.

Досліджувані з високими балами за шкалою маскулінності відрізняються більшою зосередженістю на теперішніх подіях життя, тоді як досліджувані з високим рівнем фемінності більшу увагу приділяють спогадам про минуле та плануванню майбутнього, що може бути пояснено тим, що психологічна жіночність виявляється через здатність до рефлексії та створення життєвого задуму, тоді як психологічна мужність – через здатність діяти та реалізовувати життєві сенси.

Юнаки з високими маскулінними показниками є більш творчими, про

що свідчить вищий рівень розвитку креативних якостей та прагнення до пізнання порівняно з високофемінними членами вибірки, що може бути пояснено тим, що висока ступінь фемінності виявляється через схильність до сумнівів та надмірної уваги до деталей, а це руйнівним чином впливає на можливість генерації нових ідей.

Високомаскулінні досліджувані також значно перевищують досліджуваних з високими фемінними показниками за рівнем автономності. Це обумовлено тим, що виявленням психологічної жіночості є прояви вразливості, чутливості та сентиментальності, що викликає у цьому віці відчуття невідповідності типовим уявленням про «справжнього чоловіка» та, відповідно, негативно впливає на особистісну автономність молодих людей.

Таким чином, отримані результати вказують на те, що маскулінність у чоловічій частині вибірки є важливим чинником формування особистісної ідентичності та обумовлює вираженість таких важливих ознак ідентичності, як автономність, саморозуміння, контактність та гнучкість у спілкуванні, зрілість життєвих орієнтацій, а також здатність до творчої самореалізації.

У процесі порівняння груп досліджуваних з високим та низьким рівнем фемінності спостерігаються істотні відмінності, а саме: юнаки з низьким рівнем фемінності є більш автономними та креативними, а також у більший мірі здатні жити за принципом «тут і зараз» порівняно з представниками іншої групи. Подібну особливість впливу фемінних якостей на визначені особистісні характеристики вже було проінтерпретовано раніше, в процесі аналізу попередніх груп досліджуваних.

Дуже цікавим результатом порівняння визначених груп є відмінності за рівнем аутосимпатії. Так, досліджувані з низьким рівнем фемінності мають найвищий серед усіх виділених груп рівень аутосимпатії, який досить істотно перевищує аналогічний показник у «високофемінній групі». Високий ступінь аутосимпатії у низькофемінних досліджуваних пояснюється тим, що психологічний образ «справжнього чоловіка» асоціюється у цьому віці з повною відсутністю будь-яких «жіночих проявів», тоді як юнаки з високим рівнем розвитку фемінних рис, відчують себе та часом сприймаються однолітками як «недостатньо мужні», що відповідним чином впливає на особливості їх самоствавлення.

Порівнюючи низькофемінних досліджуваних з тими членами вибірки, яким притаманний низький рівень маскулінності, слід відзначити, що юнаки з низьким рівнем фемінності, який супроводжується середніми маскулінними показниками, перевершують представників іншої групи за ступенем креативності, автономності, контактності та аутосимпатії, а також за здатністю жити теперішнім, не зосереджуючись на минулому та майбутньому.

Дуже цікавим є те, що за рівнем автономності та аутосимпатії представники цієї групи перевищують навіть тих досліджуваних, які відрізняються високим рівнем розвитку маскулінних якостей. Отримані дані свідчать про те, що найбільш впевнено та незалежно юнаки відчують себе, в ситуації «мінімізації всього жіночого» за умови присутності у їх психотипі виражених маскулінних рис, що пов'язано з особливостями становлення статевого самоусвідом-

лення представників чоловічої статі в юнацькому віці, коли розвиток психологічної мужності відбувається завдяки відкиданню та запереченню в собі жіночих якостей.

Отже, фемінність, яка є значущою складовою психологічної статі чоловіка, а саме важливим чинником, що впливає на здатність до встановлення психологічно близьких стосунків з іншою людиною та передумовою гармонійного подружнього життя, у цьому віці сприймається юнаками як «загроза» для їхньої внутрішньої мужності і тому негативним чином впливає на формування їх особистісної ідентичності.

Таким чином, вплив складових психологічної статі на формування ідентичності в чоловічій частині вибірки є досить неоднозначним: наявність виражених маскулітних якостей сприяє формуванню більш зрілої особистісної ідентичності, тоді як вираженість фемінної складової психологічної статі загострює процес особистісної самоідентифікації, що пов'язано з особливостями сприйняття власної фемінності представниками чоловічої статі у юнацькому віці.

Висновки

1. Маскулітність є важливим чинником становлення особистісної ідентичності у юнацькому віці як для представників чоловічої, так і для представників жіночої статі та обумовлює вираженість таких особистісних характеристик, як аутосимпатія, автономність, саморозуміння, спонтанність, контактність та креативність, а також зрілість світоглядних настанов та життєвих орієнтацій.

2. Для представників жіночої половини вибірки найбільш оптимальною в контексті становлення особистісної ідентичності є андрогінна модель психологічної статі, тоді як для юнаків найбільш продуктивним є наявність маскулітної домінанти за середньої або низької вираженості фемінних якостей.

3. Фемінність у чоловічій частині вибірки є несприятливим чинником становлення особистісної ідентичності та негативним чином впливає на рівень аутосимпатії, автономності та креативності, що пов'язано з особливостями сприйняття юнаками власних фемінних рис у юнацькому віці.

1. Абраменкова В. В. Половая дифференциация и сексуализация детства: горький вкус запретного плода // Вопросы психологии. – 2003. – № 5.
2. Алексеева А. В. Психологический пол как фактор формирования идентичности в юношеском возрасте // Журнал практикующего психолога. – 2003. – № 3. – С. 167–174.
3. Алешина Ю. Е., Волович А. С., Проблемы усвоения ролей мужчины и женщины // Вопросы психологии. – 1991. – № 4.
4. Байбурын А. К. Обрядовые формы половой идентификации детей // Этнические стереотипы мужского и женского поведения. – СПб., 1991. – С. 257–266.
5. Верн Ш. Гендерная психология. – СПб, 2001.
6. Воришевський М. Й. Психологічні питання статевого виховання учнів // Проблеми викладання курсу етики і психології сімейного життя. – К., 1990. – С. 13–29.
7. Воришевський М. Й. Статеве виховання // Енциклопедія матері та дитини. – К., 1992. – С. 257–259.

8. Васютинський В. О. Особливості статерольового самовизначення хлопчиків-підлітків із неповної сім'ї: Дис. ... канд. психол. наук К., 1992. – 135 с.
9. Говорун Т. В., Кікінежді О. М. Стать та сексуальність: психологічний ракурс. – Тернопіль: «Навчальна книга – Богдан», 1999.
10. Говорун Т. В. Соціалізація статі як фактор розвитку Я-концепції: Дис. ... д-р психол. наук. – К., 2002.
11. Горощко Е. Г. Особенности мужского и женского вербального поведения (психолингвистический анализ): Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19/РАН, Ин-т языкознания. – М., 1996. – 182 с.
12. Знаков В. В. Половые различия в понимании неправды, лжи и обмана/Психологический журнал. – Т. 18. – 1997. – № 1.
13. Каган В. Е. Система половых различий // Психика и пол детей и подростков в норме и патологии. – Л., 1986. – С. 17–21.
14. Клецина И. Гендерная социализация: Учеб. пособ. – СПб, 1998.
15. Кудинов С. И. Полоролевые аспекты любознательности подростков // Психол. журнал. – Т. 19. – 1998. – № 1.
16. Лопухова О. Г. Психологический пол личности: адаптация диагностической методики // Прикладная психология. – 2001. – № 3.
17. Либин А. В. Половые различия: биологическая эволюция и социальные традиции // Дифференциальная психология. – М., 1999. – С. 272–287.
18. Маслоу А. Психология бытия. – «REFL-book»; «Ваклер». – 1997.
19. Масагутов Р. М. Гендерные различия в проявлении аутоагрессии у подростков // Вопросы психологи. – 2003. – № 3.
20. Машовець М. А. Особливості гендерної соціалізації і ідентифікації у дошкільному дитинстві // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Формування гендерного паритету в контексті сучасних соціально-економічних перетворень». – К., 2002.
21. Митина О. В., Петренко В. Ф. Кросскультурное исследование стереотипов женского поведения (в России и США) // Вопросы психологии. – 2000. – № 1.
22. Репина Т. А. Анализ теорий полоролевой социализации в современной западной психологии. // Вопросы психологии. – 1987. – № 2.
23. Романова В. Г. Особливості статерольової соціалізації підлітків: Дис. ... канд. психол. наук – К., 2002.
24. Хамітов Н. В. Філософія статі: прояснення предмета // Філософська думка. – 2000. – № 6
25. Хасан В. И., Тюменева Ю. А. Особенности присвоения социальных норм детьми разного пола // Вопросы психологии. – 1997. – № 3.
26. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис: Пер. с англ. – М., – 1996.

Подано до редакції 12.04.2005 р.